

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀ ՂԱՐԱԲԱՂ

ՂԱՐԱԲԱՂԻՆԻ

Հայկական Բարձրավանդակին վրայ գտնուող Լեռնային Ղարաբաղը ունի հնագույն պատմություն: Այնտեղ, պեղումներու ժամանակ, երևան եկան ինն քարե դարու, պղինձադարի, պրոնզի, երկաթի ժամանակաշրջանի բնակատեղիներ ու դամբարաններ: Ուրարտական արձանագրություններու մէջ Ղարաբաղը յիշատակուած է ԱՐՅԱն անունով եւ մաս կազմած է ուրարտական պետութեան ու անոր յաջորդող երուանդաններու թագաւորութեան: Ն.Ք. 2-րդ դարուն Արցախ իր հայ բնակչութեամբ կը մտնէ Մեծ Հայքի միասնական պետութեան մէջ ու, ըստ Ստրապոնի, ունէր հարուստ տնտեսութիւն եւ պատերազմներու ժամանակ կը հասնէր մծախառնայրուծի: Արցախի մէջ քրիստոնէութիւնը կը տարածուի 4-րդ դարուն: 9րդ դր Լուսաորդէ Ամարաս աւանի մէջ կը հիմնադրէ առաջին եկեղեցին: 5-րդ դարուն, շրջանը կը գտնուէր հայ գրի ու լուսաւորութեան ոլորտին մէջ: Ըստ աւանդութեան, Ամարասի մէջ առաջին հայկական դպրոցը բացած է Մեսրոպ Մաշտոց: 5-րդ դարու կէսերուն, Հայաստանի մէջ Արշակունեաց թագաւորութեան անկումէն յետոյ, պարսից բռնակառնութիւնը Արցախ եւ Ռուսի սահմաններէ կազմեց (ներառեալ Արուսեհը) մէկ մարզապետութիւն: Արցախ կամ այսօրուան Ղարաբաղը, Վարդանանց պատերազմին ետեւեւուն մասնակցութիւնը քերտ, որքէ յետոյ ալ արցախցիները լեռներու եւ քերտարացիներուն մէջ քախուած ընդշտայանայ կը շարունակէին պայքարը պարսիկներու դէմ: 5-րդ դարու վերջատարութեան, օգտուելով պարսից արմուկի մէջ տեղի ունեցող վէճերէն, արցախցիները ձեռք բերին որոշակի ինքնուրոյնութիւն (աւստպետական շրջանին բնորոշ է միեւնոյն երկրի սահմաններուն մէջ մեծ ու թուր թագաւորութիւններու գոյութիւնը), որոնք առաջին գահակալը դարձաւ Վաչական Բարձրապետ:

8-րդ դարուն, Արցախ ենթարկուեցաւ արաբական քրաման: Այդ շրջանին եւս ազատաւոր արցախցիներ ապստամբական շարժում ծաւալեցին քրաման ուժերուն դէմ: 11-րդ եւ 12-րդ դարերուն, Արցախը այս անգամ ենթարկուեցաւ սելճուկ-թուրքերու սպասարկութիւններուն, որոնք հետեւեւինով յայտպապէս տուժեց իսլամի շրջանը՝ անընկալեցաւ բնակավայրերը, մշակութային կեդրոնները, ժողովուրդը ենթարկուեցաւ շարքի ու կողպուտի: 12-րդ դարու 40-ական թուականներուն իսլամները վերջնականապէս ազատութեան սելճուկ-թուրքերու լուծէն, իսկ դարավերջին մտաւ Ջաբախաններու կողմէ ազատագրուած Հիւսիս-Արեւմտեան Հայաստանի կազմին մէջ: Այդ տարիներուն տնտեսութիւնը, արհեստներն ու մշակոյթը ծաղկում ունեցան: Կառուցուեցան Ղաղիվանի, Նաքրաւանի, Գանձասարի եւ Գուշի սուճարները:

15-րդ եւ 16-րդ դարերուն Ազ Գոյուկլու եւ Գարա Գոյուկլու թուրքերու անընդմէջ արշաւաններու պատ-

ճառով մեծապէս տուժեց իսլամները: 1776-ի Վիճակագրութեամբ բնակչութիւնը՝ 157 հազար երկու հարիւր հոգի կը հաշուէր: Կեդրոնը (մայրաքաղաք) Ստեփանակերտն է:

Բնակչութեան 80,5 առ հարիւրը հայերն են, 18,1 առ հարիւրը՝ ատրպէյ-ճանցիներ, 0,9 առ հարիւրը՝ ռուսեր: Ղարաբաղի բաղաններն են՝ Ստեփանակերտ, Շուշի, վարչական շրջանները՝ Հարյուր, Մարտակերտ, Մարուտի, Ասկերան եւ Շուշի:

Լեռնային Ղարաբաղը ունի զարգացած տնտեսութիւն: Արդիւնաբերական 40 գործարաններ կ'արտադրեն զանազան մեքենաներ, անտառախորհրդի (փայտ, թուղթ) անոնախորհրդի սարքեր, տեսակներ յայտպապէս՝ իւր, պանիր, գարեջուր, գինի: Կ'արդիւնաբերուին կան կոշիկ, գոգոգ եւ բնական մետաղ: Համաշխարհային ճանաչում ունին Ղարաբաղի այն գոգոգը, որոնք Ղարաբաղցի վարպետներու ձեռքի գործերն են:

19-րդ դարու վերջին բառորդէն սկսեալ, Ղարաբաղի մէջ աշխուժացաւ գեղարուեստական կեանքը: 1916-1917-ին կը բեմադրուի Արմէն Տիգրանեանի Անուշը: Դարասկիզբին յայտպապէս Շուշի Անդրկովկասի հայ մշակութային կեանքի եռուն կեդրոններէն մէկն էր. երթաշտակայն կեանքը կը յայտպապէս կենդանուէր մէջ երգուող բառաձայն պատմութիւններով եւ բաղադիր նշանաւոր փոլորներու միջոցով, զարգացուեցաւ դպրոցով եւսլան: Միեւնոյն ժամանակաշրջանին, մշակութային կեանքի վերելքին նպաստեց թատերական բեմադրութիւնները: Թիֆլիսի նշանաւոր դերասանները յաճախ ներկայացուեցան իրանցի զուգահեռ: Հետաքրքրական է յիշատակելը, թէ Ղարաբաղի 1882-ին, հանդէս եկած է Համլէթի դերով, համաժամանակ ողբերգութեան մէջ:

Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզը ունի չորս հազար չորս հարիւր

